

تبیین فعل ارادی انسان (عمل) در پرتو تبیین دعا (تحلیلی از دیدگاه ابن سینا، ملاصدرا و علامه طباطبایی درباره دعا)

روح الله دارایی*، استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب
طوبی کرمانی**، استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران

چکیده

تبیین بینداریم. ملاصدرا ضمن پذیرش چارچوب نظریه ابن سینا و مؤثر دانستن دعا در نظام علی، در برخی جهات با شیخ الرئیس همسخن نیست. تبیین ملاصدرا نشان از آن دارد که تأثیر و دامنه بیشتری برای عمل و فعل ارادی انسان قائل است. او باور به تشکیک وجود، دو نقد را به نظریه ابن سینا وارد کرده است. هر چند ملاصدرا در تبیین دعا به تشکیک و اتحاد عقل و معقول اشاره دارد اما بسط نظریه اتحاد عاقل و معقول برای تبیین دعا، یعنی تبیین رابطه میان اراده، مراد و مرید و به همان وزن، عمل، عامل و معمول نزد علامه طباطبایی صورتبندی شده است. علامه با بسط نظریه ملاصدرا، تبیینی دقیقتر از دعا ارائه کرده، هر چند که این نظریه نیز مصون از نقد صاحب نظران نبوده است.

کلیدواژگان

دعا	فلسفه عمل
نیایش	پرستش
ابن سینا	نظام علی
علامه طباطبایی	ملاصدرا

(نویسنده مسئول) *Email: roohallahdarai@yahoo.com

**Email: kermani@ut.ac.ir

تاریخ تأیید: ۹۷/۹/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۷/۳/۲۰

چیستی و تبیین فعل ارادی انسان و نیز دامنه اراده وی در جهان هستی، امروزه ذیل موضوع «فلسفه عمل» بررسی میشود. فیلسوفان مسلمان، در این حوزه نیز ابتکارات و راه‌حلهای مؤثری ارائه داده‌اند. در این سنت دعا بعنوان یک فعل ارادی، از دو جهت کلی، در دو علم کلام و فلسفه مورد توجه قرار گرفته است؛ اول رابطه آن با اراده الهی و دوم، رابطه دعا با ضرورت نظام علی. ابن سینا برای نخستین بار، چارچوب مسائل این حوزه را ترسیم کرد و حکمای بعد از وی، از جمله میرداماد، ملاصدرا، سبزواری و علامه طباطبایی، هر یک با ارائه استدلالها و تبیینهایی، در شرح و بسط آن گامهای ارزنده‌ی برداشته‌اند. در این جستار دیدگاه ابن سینا، ملاصدرا و علامه طباطبایی پیرامون موضوع دعا بررسی شده است. با مقایسه این آراء روشن میشود که ابن سینا مسئله دعا را خارج از نظام علی تبیین نکرده است. او معتقد است هر حادثه‌ی در مقام ثبوت، طبیعی یا ارادی است و در مقام اثبات، طبیعی، ارادی یا اتفاقی. بر این اساس، تفاوت «دلیل» و «علت» به تفاوت مقام ثبوت و اثبات است و نباید دلیل و توجیه را متباین از علت یا